

Kaplica Spaska nad rzeką Narwią

Do połowy wieku XVIII na terenie parafii rybołowskiej istniała tylko jedna świątynia, którą była cerkiew parafialna. I oto nagle, dosłownie na moment dziejów, pojawia się nad Narwią kaplica Spaska. Jej powstanie i zniknięcie do dziś absorbuje nie tylko parafian. Owiane jest mgiełką tajemniczości. Spróbujmy więc, opierając się na zachowanych dokumentach, prześledzić jej losy.

Na początku XVIII wieku we wsi Ploski, należącej wówczas do parafii *Preczystieńskiej* w Bielsku, została wzniesiona kaplica p.w. Przemienienia Pańskiego (Spasa). Świątynia ta zachowała się do naszych czasów. Dlaczego zatem pół wieku później, zaledwie dwa kilometry na północ, na styku gruntów wsi Ryboły, Kaniuki i Ploski, powstała świątynia z podobnym wezwaniem? Jej genezy można doszukiwać się w niejasnym statusie własnościowym gruntów parafii rybołowskiej, zaistniałym po pomiarze włócznej.

Jak wiemy, przed pomiarą włóczną, Ryboły wraz z cerkwią parafialną były położone nad rzeką Narwią. Kiedy w czasie wielkiej reformy agrarnej wieś przenoszono na nowe miejsce, parafia w 1556 r. uzyskała od wielkiego księcia Zygmunta Augusta przywilej na zachowanie dotychczas posiadanych nadnarwiańskich gruntów. Była to łąka położona w uroczysku *Dziki kut między granicami Ploskowską, Rybołowską i Kaniucką*¹. Tu znajdował się również stary, przycerkiewny cmentarz. Jeszcze dla kilku następnych pokoleń miejsce zwane *Cerk-*

wisko było świętym. Niestabilny okres II połowy XVII i początku XVIII wieku nie sprzyjał kultywowaniu o nim pamięci. Dla XVIII-wiecznego pokolenia mieszkańców Ryboł *Dziki kut* był tylko łąką z niejasno określonym prawem własności. Mimo posiadania przez Cerkiew kopii wspomnianego funduszu z 1556 r. parafianie z czasem zaczęli bezprawnie użytkować te grunta. Na nic początkowo zdały się interwencje o. Stefana Hrymaniewskiego u władz diecezjalnych.

Zamysł budowy kaplicy zrodził się zatem u duchownego w celu uchronienia praw własności parafii. Jedno ze źródeł poświadcza, że kaplica istniała już w 1751 r. Wtedy to dla o. Stefana Hrymaniewskiego wydany był *konsens* na celebrowanie w niej *mszy*². Poświęcenie kaplicy odbyło się w dniu święta Przemienienia Pańskiego w 1753 r. *Z wielkim kongresem ludzi pobożnych* paroch i dziekan podlaski o. Stefan Hrymaniewski wtedy *wprowadził publicznie obraz Świętego Spasa*³.

Nabożeństwa w nowo wzniesionej kaplicy były odprawiane sporadycznie. Rzadkie były także przypadki pochówków *na starodawnym cmentarzu nad rzeką Narwią*. W zapiskach o zmarłych z lat 1751-1757 znajdujemy o tym jedynie dwie wzmianki. W 1752 roku pochowano tu Andrzeja Jabłońskiego z Krynic, który utonął w Orłance koło Chraboł w czasie suszenia siana⁴. W 1754 r. wieczny spoczynek na *Cerkwisku* znalazła Nastazia Bazyłowa Jakubiakowa. Kobieta utonąła naprzeciwno kaplicy Spaskiej⁵.

Jedyny, zachowany opis kaplicy Spaskiej pochodzi z 1757 r. Warto przytoczyć go w całości: *Kaplica zabudowana pod Tytułem S. Spasa na uroczysku nazywającym się Cerkwisko, nad rzeką Narwą, która jest drewniana bez babinca, dranicami z zaczepką z proboiami żelaznemi. Stol z Tarcie nie dokonczona, okien dwoie. Obraz Najswietszey Panny Czesochowskiej, obrazek Farfurowy za szkłem. Towalnia iedna. Lichartzow drewnianych para iedna, krucifix drewniany z korpusem*⁶.

Kaplica Spaska była jednym z wielu pięknych, nadnarwiańskich obiektów sakralnych. Flisakom, w miejscowej gwarze białoruskiej zwanych *orelami*, ich obecność wydatnie pomagała w trudach podróży z Puszczy Ładzkiej do Tykocina i Gdańska.

W 1756 r. o. Stefan Hrymaniewski wyświęcił nową cerkiew w nadnarwiańskich Puchłach. Nie omieszkał oczywiście tego doniosłego faktu

odnotować w swych zapiskach kronikarskich: *Roku 1756 dnia 16 miesiąca maja ut novum za Wyrażną regvizycią W.J.Pana Józefa Wilczewskiego pułkownika Wojsk J.K.Mości chorążego Wiskiego, starosty Narewskiego Ja x. Stefan Hrymaniewski Dziekan Podlaski Paroch Rybołowski we wsi Puchłach cerkiew nowo erygowaną benedykowałem, cum licencja Wielmożnego J.X.Antonina Młodowskiego Zakonu Św. Bazylego Wielkiego Opata Połockiego Oficiála i Wikarego Generalnego całej Dicezji Metropolitalnej tę cerkiew erygował z fundamentu Jaśnie Pan Wilczewski, pułkownik własnym sumptem Swoim posesor tych dóbr fundator i kolator tej bazyliki⁷.*

Cerkiew ta spłonęła w dniu Bożego Ciała w 1771 r. Ówczesny duchowny parafii rybołowskiej postanowił darować parafii puchłowskiej kaplicę Spaską z *Cerkwiska*. O tym fakcie informuje zachowana wizytacja cerkwi w Puchłach z 1773 r.: *Sama cerkiew pod tytułem Protekcji Najświętszej Panny, która w roku 1771 czasu święta Bożego Ciała zgorzała, ze wszystkimi ozdobami i aparycjami. Teraz zaś, na jej miejscu z Rybołów kaplica darowana i postawiona, stara, dranicami kryta, przy niej z desek z obciesanych, per medium babińca, z krokwiemi i dachem słomą krytym⁸.* Do Puchłów trafiła część wyposażenia kaplicy Spaskiej, wraz z ikoną Matki Boskiej Częstochowskiej. Ikona Spasa znalazła zapewne miejsce w parafialnej cerkwi w Rybołach.

1 APR, Wizytacja z 1784 r., k. 73.

2 Tamże, Wizytacja z 1763 r., k. 30,

3 Tamże, Księga metrykalna 1751-1767, k.

4 Tamże, k. 90.

5 Tamże.

6 Tamże, Inwentarz cerkwi z 1757 r., k. 35.

7 Tamże, Księga metrykalna 1751-1767, k.

8 *Księga Wizyty Dziekańskiej Dekanatu Podlaskiego 1773 roku*, opr. J. Maroszek, Białystok 1996, s. 99.